

РІДНА МОВА

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV,
UL STALOWA 25 m 10, ТЕЛ. 10-24-05.
КОНТО ЧЕКОВЕ П. К. О. № 27110.
— РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУ-
СЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МА-
ШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНИШЕ РУ-
КОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР
Проф. д-р ІВАН ОГІЄНКО

ПЕРЕДПЛАТА В КРАЮ: НА РІК 6 ЗЛ.,
НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ
1.60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЮ*: В ЄВРОПІ
8 ЗЛ., ПОЗА ЄВРОПОЮ 2 ДОЛ РІЧНО.
ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕД-
ПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІР-
НИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК VI

ЖОВКВА, МАЙ 1938 РОКУ

ЧИСЛО 5 (65).

Складня української мови.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ.

Речення й його будова.

I. Словосполучення.

1. Парування слів у реченні.

Мова наша, як мова індоевропейська, зветься мовою флексійною, цебто робить свої словосполучення за допомогою флексій чи закінчень слів. Слова поза реченням — тільки збір беззмістовних звуків; щоб із слів скласти розумне речення¹, треба ці слова конче відповідно повднати в окреслені словосполучення, бо йнакше слухач не зрозуміє нас. Добре каже Є. Карський (за Потєбнею): „Мова, як засіб порозуміватися між людьми й передавати свої думки, не складається з звуків і форм слів, а з словосполучень, що з них твориться мова; а її тільки штучно, але не природно, можна розкласти на окремі слова, а ті, в свою чергу, на звуки. Знати звуки й їх зміну, знати форми слів — ще не значить знати мову“ (Бѣлоруссы, т. II, вип. 3, 1912 р. ст. 3).

Як ми вже казали в ч. II, правильно з'єднувати слова — це найважча частина вивчення кожної мови, це те в мові, чого ми невпинно навчаємось ще від дитинства. Хто не вмів легко й механічно, але правдиво словосполучувати,

той не знав мови. Звідси ясно, яку величезну працю мусить проробити дитина, щоб навчитися синтаксично правильно говорити, цебто правильно словосполучувати поодинокі слова. Перша мова дітей — безфлексійна, й тільки десь на третім році діти зачинають правильно вживати особи, відмінки, прийменники.

Окремі слова, коли в'яжуться в речення, стоять одне до одного в певнім наперед окресленім відношенні. Щоб повстало правильне речення, як синтаксичне ціле, треба відповідно впорядкувати слова чи частини речення, бо вони без того — тільки величини граматичні. Слова, щоб скласти речення, конче паруються й складають т. зв. синтаксичні пари. Без парування, без синтаксичних пар не існує речення й не може існувати (крім речень одночлених, але і в них існуючий член має в собі розуміння відсутнього). В живій природі все парується, все живе парами, — не виключається з цього й мова, хоч тут парування ніби й не помітне. Слова поза парами — порожні звуки, а певного значення вони набувають тільки спарувавшись; речення, як розумна закінчена цілість, складається з певних синтаксичних пар.

¹ Про речення див. I частину цієї праці, ст. 126-144: *Що таке речення.*

Головні синтаксичні пари такі: 1) підмет і присудок: Вітер завива, Півні не співали, Сичі перекликались; 2) іменник із прикметником: Дніпр широкий, Сердитий вітер, Верби високі, Блідий місяць, Треті півні; 3) дієслово-присудок з об'єктом: Верби гне, Хвилю підійма, Із хмари виглядав, Матері шукати, Виглядала козаченька, і 4) дієслово з прислівником: Додолю гне, Раз-у-раз скрипів. Між спарованими словами при вимові ніякої павзи не робимо, цебто між ними ніякого розділового знака ставити не можна, і на це в школі треба відразу звернути належну увагу, бо хто ставить розділового знака поміж спарованими словами, той не розуміє основ складні. Порушення цих парувальних виразно й відразу кидається нам у вічі, як груба неправильність мови; напр. не можна сказати: Вітер завивали, Вербу високі, Виглядала козаченьком.

Парування слів буває трьох головних типів: згода, керування й прилягання. Згодою (*congruentia*) звемо таке парування слів, коли слова своєю формою (закінченнями) уподібнюються одне одному, цебто приймають однаковий рід, число й відмінок; так парується підмет із присудком та іменник (підмет, об'єкт) із прикметником (прикметниковим поясненням). Керування — це залежність чи підпорядкування одного слова другому відмінком, — в реченні об'єкт менникове пояснення) завжди залежить своїм відмінком від дієслова-присудка.

Крім згоди й керування, головних форм парування слів, існує ще прилягання, — це незмінні слова (прислівники, дієприслівники) приєднуються так до свого дієслова: Сонце весело сміялось.

Таким чином для трьох пояснювальних членів речення існує три окремі способи паруватися з своїми основними (головними) членами: прикметникове пояснення (атрибут) згоджується, іменникове пояснення (об'єкт) підлягає, а прислівникове пояснення прилягає до свого керівного члена. Підмет із присудком — згоджуються.

Парування слів відбувається тільки за допомогою т. зв. флексій, цебто змін-

них частин закінчення слова, і в цім полягає величезне синтаксичне значення цих флексій. Флексії — це душа нашої (індоевропейської) мови, чому вона й зветься флексійною, бо флексії надають певну закраску цілій будові її. Синтаксичне значення флексій у тім, що вони дають нашій мові повну змогу й велику зручність творити словосполучення, а з них же творяться речення.

Оцею третій том мові Складні української мови й буде присвячений дослід речення та його будови. Щоб таке речення, про це я докладно розповів був іще в I томі цієї праці на ст. 126-144, куди й відсилаю своїх читачів. Як ми бачили, речення складається з синтаксичних пар чи словосполук, — ось вони власне й будуть предметом дослід цього тому. Парування слів чи словосполучення — це душа кожної мови, це те найважливіше, що творить мову оруддям порозуміння. Всі мови знають парування слів, але в різних мовах воно звичайно різне, не однакове.

Література. В. Поржевинській: Слово-сочетание и предложение, „Введение въ языковѣдѣніе“, 1916 р. ст. 152-157, 198-200. Н. Дурново: Повторительный курс грамматики русского языка, вып. II: Синтаксис, ч. I: Введение к изучению о формах словосочетаний, 1929 р.

2. Згода слів у реченні.

Згода слів (конгруенція) — це формальне (цебто — закінченням) римування слів: слова, паруючись і складаючи синтаксичну пару, обидва приймають однакову форму, римуючись одно одному в роді, числі й відмінку. Згода буває: повна, коли слова узгоджуються в роді, числі й відмінку, як то буває при паруванні іменника з прикметником, і неповна, коли слова паруються менш як у трьох формах, як то буває, напр., при прикладці.

Згода, як мовний процес, відбувається в нашій мові надзвичайно часто. В давній нашій мові були дуже поширені дієприкметники, а цим самим процес згоди в давній мові діяв ще ширше, як у мові сучасній, бо ці дієприкметники парувалися з своїм іменником як прикметники, цебто повно. З бігом часу мова наша загубила багато дієприкметникових

форм, що перейшли до груп дієслова або дієприслівника, а тим самим сильно зменшилося число форм, що парувалися через узгодження, бо ці нові форми стали прилягати до свого дієслова.

Найповніше згода виявляється при паруванні прикметника (в широких значенні, цебто й числівника прикметникового, займенника й дієприкметника) з своїм іменником (теж у широких значенні, цебто й з іншою частиною мови, що сприймається за йменника: кількісного числівника, особового займенника і ін.). Іменник у реченні править найчастіш за підмета чи об'єкта (може бути й присудком, прикметниковим поясненням), а прикметник — за прикметникове пояснення чи атрибута (або за присудка, підмета); згода їх поміж собою — завжди повна. Слово, що узгоджує собі свою пару, зветься узгоджальне, а те, що узгодилось — узго́джене. Правда, процес згоди не вимагає панування одного слова над другим, — вони обидва в згоді, одно одному узгоджуючись. Яке саме слово узгоджальне, формально не завжди видно, хоч наше психологічне почуття підказує нам, що при згоді узгоджальним є йменник, а узгодженим — прикметник, бо ж цей останній — тільки прикмета субстанції, що поза нею він не існує.

Прикметник узгоджується з своїм іменником найсильніше. Та йнакше й бути не може. Що таке прикметник? Це абстрактна прикмета речі, що поза самою річчю не існує, цебто вона в речі. Згоду прикметника з іменником треба розуміти як уподібнення якості (прикметник) самій реальній речі (іменник). Не забуваймо ще й того, що історично прикметник молодший за йменника; в глибоку давнину не було прикметників, — вони існували як іменники, і тільки пізніш, із розвитком мови, відірвалися від них. Візьмімо, скажемо, мову давньоєврейську, вона помітно вбога на прикметники; а прикметників присвійних та приналежності й зовсім не знає, зате рясно зазначає їх завжди родовим відмінком іменника. Ось через це зовсім природно прикметник заховав формальні

ознаки йменника: рід, число, відмінок, а при паруванні він їх приймає від свого йменника. Прикметника не можна відірвати від його йменника, бо поза ним він не існує, — він живе тільки в речі, в іменнику, а тому й мусить приймати його форму: рід, число, відмінок. Слово зелений існує тільки в словнику, а в нашій уяві може бути тільки: зелена трава, зелене дерево і т. ін. З цього погляду можна навіть думати, що прикметник своїх форм — роду, числа й відмінка — взагалі не має, — він їх бере від іменника, ніби римується із ним: тепла вода, теплою водою і т. ін. Ця несамостійність прикметника буває така велика, що він може й зовсім не змінюватись, як то бачимо в мові англійській, або як не змінюється в мові німецькій прикметник присудковий.

Трохи не таке узгодження підмета з своїм присудком, — тут відразу кидається в вічі психологічна рівнорядність цих членів, їх ніби тільки позірна залежність: *Б'ють пороги, Місяць сходить*. Залежність є — в числі й особі, але, на думку деяких дослідників цього, вона однакова для двох сторін, тому трудно сказати, котрий саме член узгоджальний, а котрий узгоджений. Але з погляду чисто формально-граматичного, що його подає Шахматов у своїй *Складні 1925 р.*, узгоджальним словом є підмет, а узгодженим — присудок, бо це він приймає всі форми, залежно від підмета: число й особу або число, рід і відмінок, сам же підмет позистається незмінний — назовний відмінок (див. про це в II томі цієї *Складні*, ст. 41 — 42). Беручи ж на увагу, що всі атрибутивні відношення звичайно стають предикативними, не можу робити великої різниці між згодою прикметника з своїм іменником і присудка з своїм підметом.

Таким чином, усі частини речення знаходяться між собою в докладно окресленім синтаксичнім стосунку, цебто конче паруються. В нашій мові, як і в мовах інших, згода буває за двома принципами: формальним чи граматичним, — це згода граматична, і за логічним — згода логічна чи значенева (*constructio*

ad sensum). Граматична згода вимагає рівнорядного узгодження одного слова другому в тім самім числі, роді й відмінку; логічна згода порушує граматичну й вимагає узгодження природного; слово *хлопчина* має форму жіночого роду, але значення чоловіче, тому й кажемо: *Малий хлопчина*. Звичайно й найчастіше присудок повно згоджується з своїм підметом у числі; але в цього буває чимало винятків, коли замість однини допускається й множина, де б то — звичайно буває однина, але може бути й множина, напр. слово *батько* однина, але може бути й множина згода: *Батьки прийшли*.

Узгодження, як і керування — явища чисто формальні й граматичні, й їх не треба розуміти, як якое керування — узгодження в психології мови, бо узгодження чи підлегле слово часом може бути важливіше за керівне. З такого погляду може варто б ужити якихсь інших термінів, бо традиційні „згода“ й „керування“ тільки поверхово передають це граматичне явище. Один і той сам член може бути узгоджальним для другого, а сам узгодженим для іншого.

Згода, як граматичне явище, відоме всім індоєвропейським мовам, і в їх суттєвою ознакою, що в житті цих мов відіграє надзвичайно важливу роль.

Вивчення згоди саів, як чинника складного, розпочалося дуже рано. Уже в праці батька складні, грека Аполлонія Діскола, що жив у II віці по Христі, в його головній творі: „*Περὶ σύνταξης*“ знаходимо окремий відділ про складну згоду, де намалювані найголовніші її випадки. Багато часу минуло від Діскола, але складня згоди ще й тепер не може похвалитися глибокими дослідженнями.

Література. А. Потєбня: „*Изъ записокъ*“ I-II 99-104^а; III. Проведенію згоди прикладального 43-43. Согласованію прилагательнаго 84-100. Аггубутности существительнаго 129-261. — Овєдичко-Куликовскій: Синонѣзонъ, Что такое согласованіе и управленіе 9-26. — А. М. Пешковскій: Понятіе согласованности, див. „*Научные достиженія*“ у „*Этнологъ*“ 1932 р., ст. 656-665. — Лоб: Групу в зданні: *Składnia zgrady i gładu*. „*Język Polski*“ ст. 195-203. — А. Шапматов: Сyntaxe, 1925, I 13, 15, 19, 20-21, 25, 42, 238-250, 276-300. —

Е. Будак: Способы сочетанія частей предло-
женія. „*РФВ*“ 1910 р., т. 44, кн. 3-4, ст. 26-28. —
Н. Груцскій. Очерки 1911 р., I кн. 3 ст. 50,
II 10-11. — А. А. Потєбня: Значеніе мно-
жественнаго числа въ русскомъ языкѣ, Вор.
1888 р., в „*Филолог. Зап.*“ — Ів. Корови-
нскій: Множина шаів в українській мові, „*Рід-
на Мова*“, 1935 р., ст. 401-406. — С. Крилач:
Іменинкі збірні. „*Рідна Мова*“ 1937 р., ст. 367-
368. — А. Пешковскій: Русскій синтаксис в
научном освѣщеніи 40-50, 215-259, 226, 515-519.
— Е. Карскій. Бѣлорусскі, Сyntaxe, 1912
р., 36, 72-76, 92, 88-92, 124-128. — St. Szober:
Sprawy łączenia liczebników zliczowycch z roz-
szownikami, „*Język Polski*“ 1920. V. 27 sq. — St.
Szober: O arównoah łączenia zliczowycch liczeb-
ników z rozszownikami, „*Jęz. P.*“ 1922 VII. 129
sq. — С. Брандовскій: Согласованіе, „*Под-
Сб.*“ 1904 р., т. II, кн. 6, ст. 541-542. — Д. Ку-
дрякскій: Согласованіе, Слов. Брокгауза, 1917.
60, ст. 694-695, тут і стара література — Бу-
славевъ, 58 236-240. — Е. Истрина, 166-7,
67-72. — Е. Карскій: Лавр. Лог. 5-9. — St.
Witkowski: Historja Sładania greckiego na
tle porównawczem, Lipsia, 1936 р., ст. 78-87 —
В. Delbrück: Vergl. Syntax III 229-254. —
Н. Рауль Ривіріон, 3 вид., 1898 р., ст. 280-288.
— А. Семеновскій: Логика, 1891 р., ст.
186-190

3. Головні типи згоди.

По цих висновках самої істоти згоди членів речення й їх парування переходжу до короткого огляду найрізніших форм цього парування, як його маємо в практиці. Розглядаю тут згоду формальну й згоду логічну.

1. Підмет завжди згоджується з своїм дієслівним присудком найперше в числі й особі: коли підмет у однині, то й присудок у однині, коли ж він у множині, то й присудок мусить бути множинним; особа підмета повторюється в присудку. Напр.: *Доборолась Україна до самого краю; гірше ката свої діти її розпинають*, Шевч. 253

При першій чи другій особі підмета-займенника в тій же особі стоїть і присудок: *Я піду в ліс, Ти понесеш яблука*. Коли ж підмет висловлений якимсь іменником, тоді присудок стоїть в третій особі: *Росте в полі не могли сонка заклатя*, Шевч. 275.

2. Іменинкі присудковий згоджується з своїм підметом конче в відмінку (називнім), але не конче в роді й числі: *Шевченко — мови слова, Ковали — сила України*, — тут нема згоди ні в роді, ні в числі. Прямітенинкі не присудковий згоджується з своїм під-

метом, як прикметник, цебто повно, — в ролі, числі й відмінку: Вона молоденька, Така твоя воля, Таке її щастя, Ковач молодий, Діти дрібні.

Присудок у нашій мові завжди узгоджується з своїм підметом, де б він ні стояв, — чи перед ним, чи по нім. Слов'янські мови не знають того явища, яке таке часте в давньоєврейській мові: коли присудок перед підметом, то він може й не узгоджуватися із ним. Напр у Книзі Буття 41. 50: А Йосипові вродився два сини; 1. 14: Нехай буде світла на тверді небесий; 24. 50: І відповів Лаван та Бетуел та й сказав: Псалом 37. 11: Не спіткнеться його кроки.

3. Але при згоді підмета з своїм присудком часто бувають різні відступлення від формальної згоди, коли ці члени повстають неузгоджені, цебто узгоджуються логічно (constr. ad sensum). Ровгавну тут тільки головніші форми такої логічної згоди.

Множина величності (pluralis majestatis) відома з найдавнішого часу, тільки спочатку була вона рідка. Так, Ахіллес, убивши Гектора, говорить про себе: „Здобув ми велику славу, — забив могучнього Гектора“ („Iaiada“ 22. 393: ἄνευδα μὲν πλεὺς ἰκέρτορας Ἑκτορα δίκ). Пізніше цей рідкий звичай знати себе множиною закріплюється серед грецько-римських імператорів, особливо ж за Костянтина Великого, — кесар у своїх листах зве себе ми. Логічне повстання цього ми не зовсім вене, хоч можливо, що воно перше виникло кесаря з його найближчими радниками. Чи це ми витвір чисте грецький, чи завезений був до них із Своду, трудно сказати. У всякому разі такого мажестатичного ми Біблія не знає, — в ній не тільки царі, але й Бог говорить про себе в однині. Правда, давньоєврейська назва Бога — Елоїм — слово множинне, але його повніше пояснювати з політеїзму перших євреїв, коли Елоїм значило множинну — „боги“, а вже пізніше, навіть при вірі в одного Бога, повсталася стара форма для нової ідеї. Для далі примітку 1.

Мажестатичне ми споро поширилося й по

Європі. Цього ж способу десь із XIV-го віку зачинають уживати й наші українські князі, пізніше поширюється він далі на схід, до Москви, а потім приймають його й більші наші магнати та вище духовенство (це останнє затримало його в традиції аж до сьогодні). Перші українські грамоти звичайно знають формулу: „А се я, король Казимирь краковський“ (1349 р.), „Я, князь Боунутий“ (1352), „Се язъ, князь великий Дмитрий“ (1366) і т. ін. Але вже грамота 1375 р. Олександра Коріятовича розпочинається: „Мы князь литовський князь Олександро“.

Значно українське панство на початку пише свої грамоти тільки по-старому: „А се я, палъ Миданло Ивановичъ“ (1386 р.) але за новою звичкою скоро пішло й воно, і вже в грамоті 1393 р. читаємо: „Мы палъ Гибъошь, староста Рускоѣ земан“.

З України ця звичка потроху перенеслася до Москви, хоч тут іще навіть у XVI в. великі князі пишуть про себе я, а не ми.

Звертання до особи старшої чи шанованої в глибоку давнину було тільки „на ти“, цебто впливалося однини. Так, Біблія зовсім не знає т. зв. „множини шанованої“ (pluralis reverentiae), — тут до осіб старших і до святих, а навіть до Бога звертаються „на ти“, ніколи в множині. До особи старшої чи шанованої в Біблії звичайно звертаються тільки в однині, — в другій особі, або часто в третій; напр.: Книга Буття 27. 31: „Нехай встане між батько й хай ість“¹. Або просто друга особа: „Поблаговослови мене, батьку між“ 27. 34, 38.

Такою ця справа лишалася дуже довго, і вже десь аж на початку середніх віків, може підо впливом множини величності, розвивається й множинна пошани, коли зачинають звертатися до старших

¹ Заради мови. шани члени добовіють у слові боаіт — повело, що узгоджується в однині присудка. Уживається це „абоєцька — мої впово“ члени до однини. Є ще форми однов — „лароє“, що впливають й до однини, напр., Книга Буття 42. 30: „Пав (однов, плелові каверо) того премо говорю ступро“. Але ці слова, шкільки по своїй формі, перекладаємо одниню.

„на ви“. Як історично розвивалася множина шани, маємо про це дуже мало матеріалу, але в IX-м віці в Німеччині вона вже існує, а звідти переможно шириться по Європі й іде навіть на Схід, в Україну, а Україна заносить це до Москви.

Спосіб говорити „на ви“ ширився перше серед інтелігенції, й охоплював не тільки старших, але й рівних; напр. серед інтелігенції сильно був поширений звичай між чоловіком і жінкою говорити один до одного „на ви“. Але простий народ оставався при старому *ти*, напр. цей спосіб сильно й довго тримався серед селянства німецького, сильно тримається й тепер серед селянства російського. Навпаки, серед селянства українського глибоко поширене говорення „на ви“. Коли воно занесене в Україну, нема слідів, але його велике поширення само говорить про його давність.

Отож у нашій мові, коли за підмета править особа, що ми її шануємо або хочемо підкреслити свою до неї пошану, тоді присудка ставимо в множині, — це т. зв. „множина пошани“ (*pluralis reverentiae*), це часто буває при таких підметах: батько, тато, мати, мама, дядько, тітка, баба, дід, панотець, пані-матка і т. ін. Коли такий підмет має прикметникового чи займенникового додатка, то він також часом ставиться в множині. У народній мові це дуже частий звичай, напр. „Етногр. Зб. НТШ“: Чи будуть наші бабуня в небі, X. 14, Казали ксьонда VI. 101, А ксьонц тото чули 118. У мові літературній цей спосіб так само частий: Грінченко, „Під тих. вербами“: Батько йдуть здорові 49, Мати кличуть 112, Дідусь не велять 44. У Свидн.: Чогось зажурились наші батюшка 10, Мої татуньо покійні кажуть було 32. Фр. З в.: Мені бабуся говорили 73. Мої бабуня не такі 71. У Леп. З ж.: Мої татуньо, прости їм Боже, як підписались 25. Ний отець духовні будуть вибачні 39. Тичина: „Зол. гомін“ 1922 р.: Встали мати, встали й татко 16. Коцюб.: Мати слабі лежать, Самі здорові знаєте. Головка: „Можу“: Тітка померли 334.

Але цікаво, що народні пісні знають

цю множину шани дуже рідко, — панувє однина. У Чуб. V знаходимо: Чи мати не пускала 48, Моя ненька раніш мене встане 63. Батько добрий, а мати лихая 143. Матінка не спить 322. Вже батько вмер, вже мати вмерла 443, Коли б мене мати не біла 1179 і т. ін. Але раз стрічаю: Мали гато дві кози, татко кози продали 1156. Або ще: Ой мав же він (батько) три кози, продав же він на торзі, матуся ся розгнівали та й три рублі прогуляли, тато на то не вважають, таки маму зачіпають 1146.

Цікаво, що Т. Шевченко — мабуть під впливом народніх пісень — не вживає множини шани в своїм „Кобзарі“. Напр.: Батько занедужав 74, Сивою головою батько покиває, мати скаже 398, Кличе мати 3, Так дід колись розказував, нехай здоров буде 123, Мене мати породила 3, Сидить батько кінець стола, на руку схилився, коло нього стара мати сидить на ослоні 16, Кого мати одцуралась 30, Стала мати гадати та зятя єднати 129, Мати сміялася 132, Мамо, мамо, що ти робиш 140, Мати вмерла 216, Батько прийде 440 і т. ін.

Те саме маємо й у М. Вовчка: Мати вмерла, батько не хотів, Батько наш був дуже добрий, Нехай мій батько царствує 7. Але М. Вовчок часто вживає й множини шани: Батько нездужали 81.

Цікаво, що Т. Шевченко вживає множини для підкреслення насмішки: Сам фельдфебель дивувались 517.

З дуже давнього часу повстає й авторське *ми* (*pluralis auctoris, pl. modestiae*): автор, із скромности, говорить не від свого власного імени *я*, але від імени слухачів та читачів: *ми*. Уже в Одисеї, на кінці вступу, Гомер говорить про себе: *εἰπέ καὶ ἴμιν*. Авторського *ми* вживає й Гезіод.

Про стародавність авторського „ми“ свідчить і те, що його вживають апостоли в своїх Листах. Так, ап. Іван у 1-м соборнім листі (грецькою мовою) пише на початку 1. 2-4: „І ми бачили й свідчимо, і звіщаємо вам життя вічне; що ми бачили й чули, про те ми звіщаємо вам. А це пишемо (*γράφουεν*) вам, щоб повна була ваша радість“. А тро-

хи нижче, 2. 1: „Дітки мої, це пишу я до вас“. Пор. ще 1 Ів. 4. 14, 16.

Таке саме авторське *ми* знаходимо часто і в українській літературі з найдавнішого часу. Так, „Початковий Літопис“ починається: „Се начнемъ повѣсть сію“; так само й у „Слові о полку Ігоревім“ XII в.: „Не лѣпо ли ны бяшетъ... почнемъ же, братіє, повѣсть сію“ 94.

Часом і промовець із скромности ховає своє *я* в збірному *ми*: Думаем, що так буде ліпше.

Додам іще тут, що вирази *пан*, *слуга* в розмові з особою старшою, поважною чи нам потрібною, йдуть із найдавнішого часу, і примандрували до нас так само зо Сходу через Грецію. Вже давні євреї були мистцями цієї мови. Так, напр., Книга Буття (Bereshit) переповнена цими звертаннями через *пан*, *слуга*. Ось уривок із розмови Якова з братом своїм, у якого він хитрістю забрав був благословення, а тепер боїться пімсти й піддобрюється: „Яків уклонився до землі сім раз, аж поки прийшов до свого брата. І побіг Есав назустріч йому, і обняв його, і впав на шию йому, і поцілував його. І вони заплакали. І звів свої очі Есав, і побачив жінок та дітей та й сказав: „Хто то такі?“ А той відказав: „Діти, що ними обдарував Бог твого слугу“... І сказав: „А що це за цілий табір той, що я спиткав?“ А той відповів: „Щоб знайти ласку в очах мого пана“ 33. 3-8.

Або ось розмова з Йосипом ув Єгипті його братів, що не пізнали його, 42. 9-13: І сказав він до них: „Ви шпигуни!“ А вони відказали йому: „Ні, пане мій, а твої слуги прибули купити їжі... Слуги твої не були шпигунами... Дванадцяттеро твоїх слуг — брати ми“.

Цей церемоніал уживання виразів *пан*, *слуга* від євреїв із Біблії через греків поширився по цілій Європі, а також дійшов і до нас.

4. Коли за підмета править числівник із речівником, або яке інше слово з числівниковим значенням, напр. прислівник: багато, мало, чимало, трохи і т. ін., або йменник збірний із числівниковим відтінком: сила, купа, крихта, решта, жменя і т. ін., тоді число при-

судка вагається: звичайно буває в множині (логічний присудок до підмета на питання *хто, що*), але не рідко буває і в однині (формальний чи граматичний підмет, на питання *скільки*), а то присудок часу минулого може бути в ніякім роді. Напр.: Троє козаків ідуть — Троє козаків іде — Троє козаків ішли — Троє козаків ішло (місцево: Трьох козаків ішло). У Чубинського V: Ночує три бурлаченьки в тебе 639. Понад синім морем три козаки ходить 161, Гуде три голубочки 838, Є в мене дома діточок двох 29, Ой на воді два лебеді днює й ночує 250, Ой там сидить три козаки в неволі 329. Л. Українка, V: Багато драм починається щасливо 43, Більша частина спить 164.

Присудок у множині: Єванг. Учит. 1637 р.: Два чоловічки вошли в церквю помолитися 1. У Чубинського V, Пісні: З'їхалися два козаки 57, Приїхали два козаки 103, Два голуби воду пили, а два колотили 239. Прилетіли два соколи 249, Приїхали три козаки в гості 386, Хвалилися три ляшеньки козаченька вбити 385, До дівчини два козаки через люди шлються 411. Шевч.: Три годи сумно протекли. Л. Українка, VI, 189: Вже три лаві подались додому; V. 127: Дванадцять учеників сплять. Підмогильний: Місто 29: Пара корів ремигали коло ясел.

Присудок у ніякім роді: Чубинський, V, Пісні: Там сиділо та два голубочки 55, Там стояло два дубочки 55, Два козаки прийшло 182, Ой любилося двоє дітей 372, Там ішло три козаки. Л. Українка, III, 18: Вже минуло з того часу аж три довгі роки.

Про числівникового підмета докладно розповіджено в II частині цієї праці, ст. 21-37.

5. Коли за підмета править іменник збірний: козацтво, товариство, робітництво, вояцтво, військо, дітвора, сторожа, народ, молодь, череда, табун, зграя, товпа, громада, базар, листя, каміння і т. ін., то присудок часом може бути й у множині. Збірні йменники — ті, що складаються з багатьох однорідних предметів; із них кожний може мати й свою індивідуальну назву, але про

неї ми можемо й не думати, висловлюючись загально, а тому можлива тут і логічна множинність присудка. Явище це відоме й іншим мовам, а в нашій мові, як і в інших слов'янських, дуже давнє. Встаровину при збірному підметі дуже часто ставили присудка в множині, що добре відоме й у мові церковно-слов'янській, і в нашій старій. Так, у Зографській Євангелії X—XI в. читаємо: „Многъ народъ по нѣмъ ідоша Мр. 3. 7 цебто: „великий народ ішли за ним“; цікаво, що в Маріін. Єв. XI в. тут уже не ідоша, але іде. Саввина Єв. Ів. 7. 49: Народъ же, нже не вѣсть законъ, проклати сѣтъ (ὁ ὄχλος... ἐπίκατάρτατο εἰς). Слово о полку Ігоровім XII в.: А мы уже, дружина, жадни веселія 112, тут же: Птичь убудися 98. Лавр. Літ. під 995 р.: Кдѣ суть дружина наша (а варіант: гдѣ есть). Іпатіів Літ.: Дружина цѣловаша 357. Литовська Метрика кн. 39, 1540 р.: Усі жыдова, многів жыдова 168. Книга Луцька 1565 р. (Арх. Ю.-З. Р. VI, 1): Насъ сторожа не пустили 51. Пор. Новгород. Літ. під 1244 р.: Чудъ даша плеща (побігли).

Цікаво, що цю логічну форму згоди знає й мова давньоєврейська в найдавніших своїх пам'ятках. Так, у Книзі Буття читаємо: „Vameu kol-hasson — і вмруть вся отара“ 33. 13; 15. 16: „А четверте покоління вернуться сюди“; 41. 56: І ціла земля прибували до Йосипа. Те саме в Псалтирі 33. 8: Будуть бояться Господа ціла земля.

З бігом часу таких множинних присудків при збірному підметі стає в нас усе менше, але часом вони відомі й мові сучасній, напр. у Квітки: Який зіб-

рався народ, так усі плачуть I 76, Тут увесь народ, кожний хоч по жменці кидали землю в яму I 85, Козацтво усе дивувалися на сюю кумедію I 56. У Шевченка: Товариство на Січ прямувало, і мене взяли з собою, З усіх усюд народу йде, та щось шепочуть про отруту 477.

Такі слова, як *листя*, *каміння* й т. ін. визначають збірність (collectiva), а не многоту, хоч форма їх — множина. Ось через це з найдавнішого часу, а може ще й з прамови, ці слова з'єднуються також і з присудком ув однині: *Листя летить*. Такі форми не рідкі в Рігведі й Авесті, а в мові грецькій дуже часті, а це вказує на їхню глибоку старовину (див. St. Witkowski: Składnia, 85).

В українській мові з бігом часу збірні слова перестали розумітися, як складені з багатьох частин, а тому їхні узгоджені слова зовсім перейшли до однини. Тепер збірні імена, такі як: *каміння*, *коріння*, *листя*, *волосся*, *козацтво*, *лицарство*, *юрба*, *кіннота* й т. ін. узгоднюються тільки в однині: *Лежить велике каміння*, *падає зів'яле листя*, *Рушає хоробре козацтво* й т. ін. У Л. Українки, III. 216: *Увесь Єрусалим, старе й мале, біжить*. Т. 6, Кассандра: *Велика юрба люду троянського то входить, то виходить у браму* 199, *Безсилля силу славить* 186. Шевч.: *Базар людей посходилось* 224.

Звичайно, коли ці слова вживаються не як збірні, тоді присудок буде залежний від свого підмета: *Вечірні промінні ясні*, Л. Українка IV. 45. *Але: Проміння ясне*.

Іван Огієнко.

Ідея й форма літературного твору.

Хоч у своїй статті¹ не мав я заміру представити взаїмовідношення ідеї та форми поетичного твору, бо цілком була схарактеризувати суть і завдання літературної критики, то все таки з природи речі я мусів торкнутися й цієї проблеми. Тому, що д. Решетуха трохи

¹) Див. „Наша Культура“ 1935, кн. 7: На маргінесі статті В. Решетухи: Ідея чи форма? НК 1936 р. кн. 1.

не так представив мої думки про цю квестію й взагалі став на хибному становищі щодо ідеї й форми, хотів би я ближче висловитися в цій справі.

Насамперед треба з'ясувати собі докладно, що таке ідея, а що таке форма в мистецькому творі й спрецизувати ці два поняття. Отже, ідея — це абстрактне поняття, це провідна думка твору з усіма її відтінками, це світогляд по-

ета, що навис над цілим твором, що просякав його, що спонукує автора створити твір. Ідея являється поетові як образ, в якому він інтуїтивно відчуває цілість твору, що повстав в його душі. Ця концепція являється як зовсім виразний момент, але як вона приходить, відкіля береться, що її спроваджує, — це все неясне. Без цієї з походження темної й неясної, але величної й суцільної ідеї, що попереджує технічну чинність, не може повстати поетичний твір. Часто ідею утотожують із сюжетом, або темою, але це вже входить ув обсяг форми, це вже перший крок, перший етап, що в ньому ідея хоче ожити, хоче знайти свій вислів. Ідея спонукує автора вибрати сюжета чи тему. Коли перша концепція, — це явище пасивне, то в виведенні її маємо активний момент. Поетична творчість, артистичне оформлення ідеї — це чинність, що її автор відчував як труд, як муку. Це протилежність першої тихої, пасивної концепції. Сама ідея ще нічого не каже нам про те, чи повстане мистецький твір і чи він узагалі буде артистичний, якщо навіть повстав би. Коли хтось заявляє нам, що мав намір написати такий твір, якого ідея глибока й непересічна, то поки цей твір не буде готовий, ми не в силі сказати, чи цей поет дасть мистецьку річ, чи макулатуру. Ідея твору може стати така чи така тільки завдяки формі, способові, ув який її висловиться.

Іде про те, що таке форма мистецького твору? Формою називають звичайно чисто технічні зразки, що їх можна вивчити й засвоїти. Але це розуміння форми неправдиве й неповне: сам зразок сонета, чи октави не каже ще нічого про мистецькість твору (порівняй хоч би нашу „піїтику“). А вже реклама „Фортуни“, чи „Елеганта“ в „Комарі“ часто мав бездоганне технічне оформлення. Форму треба розуміти ширше. Форма твору — це всі засоби, що служать до оживлення ідеї, що служать до того, щоб вона вийшла така, а не інша, це все те, що складається на її випровадження, отже: вибір сюжету чи теми, уложення плану, композиція, зміст, зі-

ставлення образів, характеристика осіб, відповідний психологічний підхід і психологічна правда, переведення акції, дібання й вплетення епізодів, загальний тон (нпр. сатира), зав'язання, переведення й розв'язання інтриги і т. д., — це всі засоби слова, виявлені в творі, врешті й ця технічна форма в найвужчому значенні, бо від неї теж залежить вигляд ідеї, — це все містить у собі поняття форми поетичного твору. І здається, що непорозуміння між мною й д. Решетухою вийшло з того, що автор статті: „Ідея чи форма?“ розумів форму в цьому вузькому значенні. Бож те, що д. Решетуха називає „силою слова“ — це й є форма. Ужити слово на відповідному місці так, щоб воно мало „силу“, щоб віддало як слід поетову ідею, це власне та форма, що в ній поет висловлює свої думки. Вміти вжити слово так, щоб воно якнайкраще, із „силою“ віддало думку — значить оформити цю думку. Ідея, чи проблема, як така, не може бути ні „вогненна“, ні „тепла“. Такою чи іншою може зробити її тільки поет при допомозі поетичного слова. Бо форма — це не тільки сонет, чи балада, чи щось подібне. Форма — це не пусте слово, але це таке оперування словом, що позволяє якнайкраще віддати внутрішні переживання поета.

Я ніде не сказав, що форма твору — це все, й що поза нею нічого більше в творі шукати не треба. Моя думка така, що коли поезія належить до мистецтва, то, щоб оцінити якийсь твір, чи він мистецький, чи ні, треба глянути на його з мистецького боку. І в цьому власне випадку дав я перевагу формі, але зазначив, що вартість твору залежить від глибини ідеї й досконалости форми. Що ширші можливості дав ідея, що досконаліша форма, то вартісніший твір. Я не міг обмежити вартости твору до самої тільки форми, бо, як уже сказано, щоб заіснувала форма, мусить бути ідея, через те, що форма з неї органічно виростає. Щоб висловити „якось“, треба мати насамперед висловити „щось“. Форма без ідеї не може бути подумана, бо навіть т. зв. „чисте мистецтво“ мав ідею: воно змагає, шукає розв'язки

проблеми „чистого“ мистецтва. Ця т. зв. поезія чи форма без змісту тільки на перший погляд видається безглуздим зіставленням „пустих“ слів. Фактично вона впливає з ідеї поета розв'язати проблему „чистого“ мистецтва. Але ідеї не можна взяти за підставу оцінки мистецького твору, бо що ж зробити б з цими перлинами літератури, що мають поєдинчу, скромну ідею, а зате першорядну форму? З другої сторони, якби ідея могла стати за підставу оцінки мистецькості літ. твору, то вистачило б виплекати собі ідею. Але ж без оформлення цієї ідеї не було б узагалі мистецького твору. Тільки форма робить ідею такою, чи іншою: залежно від того, як автор поставиться до ідеї, так вона буде виглядати. Форма, як сама форма, не існує, — вона мусить мати в собі ідею, без огляду на те, чи вона більше вартісна, чи менше, незвичайна чи звичайна, глибша, чи плитша і т. д., і т. д. Завдяки оформленню ідея діє на нас довше, або коротше, сильніше або слабше, має на нас більший, або менший вплив, побуджує в нас завжди нові думки, діє на нас більше й більше. Правдиві мистці вміють так оформити свою ідею, що ми все знаходимо в ній щось нове. Вони роблять її безсмертною, такою многогранною, що ми ніколи не можемо її в цілості розв'язати. Вміти скопити ідею так, щоб не все було в ній досказане, щоб вона спонукувала сприймача самому досказувати собі, виповнювати власними образами, лишати йому поле до творення нових питань та змушувати шукати на них відповіді — це цілком правдиво мистецького твору. Ідеї, подані у викінченій, цілковитій формі, лишать у нас все несмак, розчаровують нас. Твір по прочитанні відкладаємо й не беремо його більше до рук, бо не насуваються вже нові проблеми. Все зробив за нас сам автор. Найцінніша частина твору, це власне ці недоскази, ці нерозв'язані остаточно проблеми й питання, що їх автор поставив і заставив нас розв'язати їх самим. Чар твору лежить в тому, що автор робить нас його співтворцями; ставить проблему, але дозволяє

разом із собою брати участь в її розв'язці. Що більше можливостей розв'язки даної проблеми, то вона „многогранніша“, то вартісніша. Так отже остаточно можна ствердити, що вартість твору залежить від глибини ідеї й досконалості форми, від гармонійного їх сполучення та від сили переживань, що до них вони побуджують нас.

Ідея неформлена — це абстракт, що лежить поза межами мистецтва. Так отже форма важніша до оцінки мистецькості твору, бо якщо вона заіснувала, то вже тим самим мусить мати в собі ідею, бо з неї органічно виростає. Саме поняття форми містить вже в собі поняття ідеї. Затє не можна цього сказати про ідею. Вона назавжди може лишитися поза межами мистецтва тоді, коли не зможе втілитися в форму. Може завжди бути тільки абстракт. Ідея — це щось пасивне, затє форма — активне; ідея набирає життя, приходить до голосу, стає мистецтвом тоді, коли прибере форму, що робить її активною. Коли ідея рішала б про мистецькість твору, то більшість людей могла б стати мистцями. Передовсім всякі реформатори, великі державні мужі, творці філософічних систем і т. ін., що творять історію, започатковують нові епохи, впливають на хід і розвій людства, що висуюють і творять нові проблеми й світогляди, могли б бути мистцями. З рештою кожний з нас має свій світогляд, свої проблеми, свої переживання, прагне не одну квестію розв'язати, вміє прослідити її всебічно, а все таки ми не мистці. А не можемо ними стати якраз тому, що не вміємо оформити свої ідеї й таким способом упровадити її в межі мистецтва. Знаємо випадки, що навіть багато мистців нарікає, що не може як слід оформити своїх ідей. Чуємо з їх уст скарги, що твір не вийшов так, як вони бажали собі, як хотіли б його бачити. Ідею вони мали, пережили, скопили її в душі, але коли прийшлося оформити її, виринали непоборні труднощі. Ось як представляє польський письменник К. Макушинський трагедію такого „німого“ поета Блюма в розмові з поетом Творовським: „А сталося так,

що Сидір Блюм забажав написати драму, а було це п'ять літ тому назад, і тоді то я (цебто: Сидір Блюм) пережив один такий день, що зробив з мене ледащо на велику міру, бо я мусів піти продати те, що мав тільки для себе самого, — мій плід, мов потомство з мови вонючої крові, але все таки з крові... Ви знаєте драму Сельського, ту драму, що завдяки ній він став славний? Це моя драма, пане Творовський. Я став писати сам. Голова моя була повна, не спалося, не їлося, нерви порвав я собі нінащо. Ну й порід не вдався. Я не був у силі склеїти ані однієї сцени, не вмів зачати ні одного речення. Я пережив усі муки вагітної жінки, що мав тяжкий порід; я дер собі волосся на голові; я дряпав стіну й кусав пальці до крові. Але не був у силі. Не міг, не вмів... Ну й тоді я пішов до Сельського. Але це ще не все. Сельський купив помисел готовий, міцний, викінчений помисел за десять рублів, платних ратами по пів рубля тижнево. Чи ж не золотий інтерес? А потім став убирати моїх людей по своїй моді; Сельський — це добрий кравець, добрав їх добре й випровадив на сцені, — а я був на прем'єрі. Я сидів в якомусь куті й дивився; коли піднесли куртину, сильно забилося мені серце. В горлі мені стиснуло, всі жили в мені випружилися, здавалось, що голова моя лусне з гуком, бо в мізку мені щось варилося. Я затиснув кулаки, гриз до крові свої плюгаві губи й дивився. Сельський добре це зробив, — це людина здібна. А коли грали п'яту сцену першого акту, сцену, що викликала цей дивний, неспокійний гам се-

ред публіки — я став непритомний. Аджеж це все я знав, умів однією думкою охопити її, цю сцену, наче рукою, я вмів в мізку випровадити кожне слово, я вмів напам'ять кожне слово, що його Сельський написав, — і я не вмів написати. Я розумів ту страшну безсилу й рівночасно не міг її арозуміти. Я став плакати, ридати, голосити... А потім викинули мене з театру"...¹ Чи ж треба більш пластичного вияснення того, що робить твір мистецьким? Ідея, чи форма? Аджеж Сельський навіть не мав ідеї, він взяв її, купив від когось іншого, але зробив з неї мистецький твір. А той, що в його душі ідея зродилася, хто виплекав її — ніколи не став поетом, бо не вмів зробити цієї ідеї мистецькою дійсністю.

В чому лежить краса „Давидових псалмів“, або „Пісні над піснями?“ Аджеж релігійні почування знані кожній людині, дехто переживав їх навіть дуже інтенсивно, але не кожен уміє їх так оформити, щоб вони стали перлиною світової літератури й жили стільки століть. А в чому лежить різниця схоплення проблеми любови в „Пісні над піснями“ й у віршах молодого учня? Або візьмімо перлину любовної лірики „В Швайцарії“ Словацького. Чи ідея аж така глибока? Зовсім ні. Кілька днів, пережитих із любкою серед гірської природи. А скільки в цьому чару, краси, скільки принади!.. (Кінець буде).

Судова Вишня. М-р В. Барагура.

¹ Kornel Makuszyński: „Romantyczne i dziwne powieści,“ Warszawa 1925, повеля п. з.: „Bezczelna figura“. стр. 250-252.

Давньоєврейська поезія.

I.

Книги св. Письма вивчаються в християнському світі з найрізніших сторін, але найменше всього — з погляду їхньої поетичности. А між тим Біблія переповнена зразками найглибшої правдивої поезії, часто високохудожньої, що притягало до себе спрагненого читача вже з найдавнішого часу. Класична „Пісня над піснями“ (Šir hašširim), збірник

давньоєврейських ліричних пісень на тему гарячої молоді любови, пережила довгі віки, і ще й сьогодні являється недосягненим зразком високохудожньої лірики народної творчости. Книга Іова (Ійова V) — один із найвеличніших ліричних творів цілого світу, так само ще й досі непереможений.

Давні євреї були народом дуже поетичним, а їхні поети-співці глибоко ша-

нувались. Це була окрема класа співців (*hammošelim*, Числ. 21. 27), часто мандрівних, що бачимо пізніш у греків. В Біблії дуже багато уривків чи згадок про старі народні пісні найрізнішого характеру, напр. пісня Ламехова про меча (Буття 4. 23-24), про криницю (Числ. 21. 17) і т. ін. Високо поетичні прекрасні елегії Давида на смерть Саула та Йонатана (2 Сам. 1. 17), історична народня пісня Дебори (Суд. 5), передсмертна пісня Мойсея (Второзак. 32), плач Абнера (2 Сам. 3. 33), тріумфальна пісня Давидова 2 Сам. 22 (перероблена на 18 псалом), пісня-псалом Анни (1 Сам. 2. 1-10). Глибоко поетичні книги: Плач Єремії, Рут, Естер, Йона, Данило (особливо 1-6). Приповістки Соломонові — недосягнений зразок філософської поезії. Глибоко поетичні, писані давньоєврейськими віршами, книги деяких пророків, а особливо Ісаї, Єремії і ін.; взагалі писання пророків високо поетичні, чому вдавнину їх читали особливим способом у супроводі відповідної музики. Із Нового Заповіту пригадаю тут високо художню й глибоко поетичну пісню Діви Марії (Лк. 1), та взагалі ціла Євангелія Луки та Івана — недосягнені зразки найхудожнішої поезії.

Висока художність і правдива поетичність багатьох сторінок Біблії віддавна притягувала до себе читачів, але свідому увагу звернено на це дуже пізно, — перший англієць R. Lowth р. 1753-го розповів світові своєю знаменитою працею: *De sacra poesie Hebraeorum*, але його праці довго не розуміли, і тільки з початком XIX-го ст. стало ясно, що таке давньоєврейська поезія, бо вона сильно різниться від поезії європейської. Давньоєврейська поезія — одна з найстаріших поезій світу, поезія надзвичайно глибока, але, на жаль, дуже мало досліджена.

Так, ще й досі не встановлено твердо, на чому саме будувалася ця поезія; не встановлено, бо майже всі зразки цієї поезії, крім біблійної, загинули. Рими та ритму в давньоєврейських віршах у нашому розумінні нема, хоч, скажемо, рима в зародку своїм була (пор. Книгу

Іова 10. 9-18, Пс. 6 і ін.). Взагалі метрика й ритмика давньоєврейська мало досліджена, хоч зміна акценту, напр. у віршах псалмів при кінці віршу свідчить про свідоме існування цієї метрики.

Притаманною ознакою давньоєврейської поезії, особливо лірики (Псалтир, деякі Пророки і ін.), було те, що вона завжди була міцно й органічно зв'язана з музикою. Псалми, напр., співано в храмі під акомпанімент різних музичних інструментів. В давньоєврейській мові в чимало дієслів-синонімів на нашій „співати“, „грати“, в й дієслова, що визначають спів при супроводі музичного інструменту; в навіть дієслова, що визначають спів і гру разом; при перекладі цих дієслів на європейські мови нема змоги віддати їх докладно, через що переклад блідне.

Давньоєврейська чи біблійна поезія найрізніша, але панує лірика; не бракує й драматичного елемента (правда, не чистої драматичної форми), напр. Пісня над піснями, Книга Іова (пор. іще прекрасний драматичний зразок в Євангелії Івана 9. 1-41, уздоровлення сліпородженого). В д. євр. мові панує мова пряма (*oratio recta*), а мова непряма (*obliqua*) незнана, через що розмови осіб часто набирають драматичної форми, пор., напр., у Книзі Буття, розділ 27, — Ісак (Іцхак) благословляє Якова замість Есава.

II.

Від найдавнішого часу найпоетичнішою книгою світу справедливо вважається Псалтир, — збірник єврейської релігійної лірики, чи літургічних гімнів. Цар Давид перший запровадив був хори при храмі Єгови, і він же став збирати та й сам складати літургічні гімни, чим і поклав початок Псалтиря. Псалми глибоко ліричні, мають величну художню форму й віддавна несвідомо вважалися за поетичний твір, хоч довів це перший R. Lowth 1753-го року, і він же перший докладно розповів, як саме збудовані вірші-псалми; до того часу про поетичну віршову будову псалмів ніхто не знав, як не знав цього, здається, навіть пере-

кладач давньоєврейського оригіналу на грецьку мову. Ось через це в нас зашепилася стародавня неправильна звичка, — друкувати псалми, як звичайну прозу, а не окремими рядками, як друкуємо вірші. Щоб реальніше показати, що таке давньоєврейська поезія, я докладніш спинюся в цій статті на Псалтири.

Найдавніша єврейська назва цієї книги — *Sefer Tehillim*, „Книга хвал“, чи: „Книга гімнів“, але в нас закоренилась назва грецька: *Psalterion*, Псалтир, назва від одного музичного інструменту, що в його супроводі співано деякі псалми. Псалтир має 150 гімнів чи псалмів (але їх трохи менше, бо деякі повторюються). Ділиться Псалтир на 5 книг: I пс. 1-41, II пс. 42-72, III пс. 73-89, IV пс. 90-106 і V пс. 107-150. Книги ці повставали за різного часу, на кожній із них знати іншу редакторську руку. Псалтир ріс, приблизно, шість віків, десь від царя Давида зачинаючи й на повавилонським часі кінчаючи (X-V вв. до Христа). Найстарші псалми в I книзі, наймолодші в V-й. Навіть давньоєврейська мова в різних книгах не однакова, — молодша в останній книзі.

Псалми склалися різними авторами, а давнина заховала ймення не всіх їх. На початку псалмів часто подається т. зв. титул чи заголовок його, і тут звичайно зазначається й автора псалма, напр. цар Давид — 73 рази, Асаф — 12, нащадки Корея — 11, Бдутун 4, Соломон — 2, Мойсей — 1. Традиція звичайно приписувала цілого Псалтиря Давидові, але дослід показав, що це не так, пор. хоча б псалом 137: Над річками Вавилонськими. Псалми IV та V книг переважно безіменні.

Більшість псалмів мають на початку т. зв. титул, в якому зазначається: 1) автор псалма, 2) інструмент, в супроводі якого співається псалом, 3) мелодія цього співу й 4) історія повстання псалма. Це якраз та частина псалма, що тільки віднедавна глибше досліджена, а старовина цих титулів зовсім не розуміла. Переклад давньоєврейського *Tehillim* (Гімни) на грецьку мову вийшов надзвичайно недобрим і невірним з різ-

них причин, а серед них і та, що перекладач (десь перша половина III в. до Христа) мало знав давньоєврейську мову, чому його переклад вийшов у багатьох місцях зовсім затемнений і не відповідний, а то й просто помилковий. Так, на початку багатьох псалмів у титулі стоїть: *La menasseach*, цебто: „для диригента хору“. Невправний перекладач на грецьку мову читав цей технічний вираз (він писався й скорочено) як *lapesach*, цебто: „на кінець“ (власне — навіки), чому й переклав: *εις το τέλος*. а за ним і Вульгата дала: *in finem*, ц. сл. къ концу. Переклад церковно-слов'янського Псалтиря, зроблений із невірною тексту грецького, вийшов уже зовсім темний і далекий від єврейського оригіналу, що часто подав зовсім беззмістовне „плетіння слівес“. Як у грецьким, так і в церковнослов'янським, Псалтир — найгірше перекладена книга, через що тепер нема жодної рації перекладати її з мови грецької.

Сталося це тому, що давньоєврейська мова дуже рано забулася й знали її тільки небагато-хто, а вже по Вавилонським полоні (597-538) серед єврейського народу запанувала інша мова — арамейська, що стала тут мовою живою. В час, коли зроблено переклад на грецьку мову — III-II в. перед Христом — добрі знавці давньоєврейської мови були головні серед правовірних євреїв, а вони проповідували, що св. Письма не вільно перекладати. У всякому разі перекладати Біблію на мову своїх політичних ворогів, що вижили їхню батьківщину, правовірні євреї не охоче брались. Дійсно, грецький переклад вийшов досить невдалий, і довгий час був у палестинських євреїв предметом погорди. І справді, науковий аналіз грецької Біблії показує, що перекладачі її не могли похвалитися добрим знанням давньоєврейської мови. Можливо також, що й переклади ці роблено не з найліпших текстів.

Псалми співалися конче в супроводі різних музикальних інструментів. На жаль, про єврейську музику знаємо дуже мало; у всякому разі вона була душею псалма, але мелодії псалмові загинули зовсім і нам не знані.

Зміст псалмів найрізніший, але це головню літургичні гімни; пс. 120-134 — це релігійні пісні прочан, що йшли на свято до Єрусалиму (це т. зв. *šig ha-maavot* — пісні сходів); випадково до Псалтиря попала й одна єврейська пісня (пс. 45) світського змісту.

Число псалмів здавна усталено — 150, хоч було їх значно більше. Але нумерація псалмів в оригіналі єврейським та перекладах грецьким (Септуагінта) та латинським (Вульгата) не однакова, бо деякі псалми грецький перекладач справедливо поз'єднував, а деякі поділив, — звичайно єврейський Псалтир (*Tehillim*) має нумерацію на 1 більшу. Ось оригінаційна табличка для нумерації псалмів:

Пс. євр.:		Гр. і лат.:		Пс. євр.:		Гр. і лат.:	
1-8	1-8	116	114-115				
9-10	9	117-146	116-145				
11-113	10-112	147	146-147				
114-115	113	148-150	148-150				

III.

Англівць R. Lowth року 1753 перший показав, що Псалтир писаний віршами й що це твір поетичний. Він же перший вияснив будову біблійного віршу.

Всі семітські народи, — вавилоняни, асиріяни, євреї й ін. знають одну систему віршів, основану на т. зв. паралелізмі членів (*parallelismus membrorum*). Вірші Псалтиря основані на ритмі чи гармонії речень. Кожний рядок-вірш псалма — це закінчене ціле, закінчене речення. Псалмова строфа чи куплет найчастіше складається з двох віршів (дистихон), але може бути й три (тристихон) або й чотири вірші (тетрастихон). Основа єврейських віршів — паралелізм його членів: ці члени чи вірші знаходяться один до одного в стосунку того чи того паралелізму. Закінчений паралелізм — це строфа єврейської поезії. Головні роди паралелізму в Псалтирі такі:

1. Паралелізм синонімічний — найчастіший у Псалтиру. Звичайно він складається з двох рядків (дистихон), щєбто речень, при чому друге речення, як луна, повторює перше. Але тут нема механічного повторення, — повторюють-

ся синоніми першого речення, через що воно сильніше освітлюється й глибше вияснюється. Напр.:

Не карай мене, Господи, в гніві Своім,
не завдай мені кари в гарячій Своїм пере-
[серді. 6. 2.

Знову, Господи, вивочи душу мою,
ради ласки Своєї спаси Ти мене. 6. 5.

Благання мое Господь вислухає,
молитву мою Господь прийме. 6. 10.

Поврипаймо ми їхні кайдани,
й покидаймо із себе їх пута. 2. 3.

Бо хто Бог, опріч Господа?
І хто скеля, крім нашого Бога? 18. 32.

Буде боятися Господа ціла земля,
Його будуть лякатись всі мешканці світу,
бо сказав Він — і сталося,
наказав — і з'явилося.

Господь задум народів івнищив,
звівочив людські думки. 33. 8-10.

Слухайте це, всі народи,
взьміть до ушей, усі мешканці світу! 49. 2.

Звичайно паралелізм ясний та прозорий, але часом синонімічність поміж членами не така ясна:

Направду, надармо очистив я серце своє,
і в невинності вимив долові свої. 73. 13.

Часом синонімічний паралелізм дальшого змісту висловлений трьома реченнями:

Ото безаконня зачне він,
і завагітвіє безправ'ям,
і породить неправду. 7. 15.

А то й 4-ма реченнями, як це бачимо в пс. 44. 14-15:

Ти нас учинив за погорду для наших су-
[сідів,

за наругу та посміх для наших околиць.
Ти нас учинив за прислів'я в народів,
за кив голови між людьми.

Чотириреченеві куплети розкладаються в найрізніший спосіб, напр.: а б а б, а б б а, аа бб. Напр.:

Досконала Господня наука, —
вона душу побуджує.
Свідчення Господа певне, —
воно недосвідченого умудрає. 19. 8.

Справедливі Господні накази, —
серце вони звеселяють.
Присуди Господа — правда,
вона очі освітлює. 19. 9.

Господь мєє світло й спасіння мєє, —
кого буду боятись?
Господь — то твердиня мєєго життя,
кого буду лякатись? 27. 1.

Нехай з мене не тішаться ті,
що вони ворогують на мене безвинно,
нехай ті не моргають очима,
що мене без причини неспівидять! 35. 19.

Господь у снятім Своім храмі,
Господь *мас* на небі Свій трон,
бачать очі Його,
повіки Його випробовують людських синів! 11. 4.

Як показує сама назва, цей паралелізм заснований на т. зв. синонімах, — словах різних формою, але близьких чи однакових змістом. Через цю засаду своїй поезії єврейська мова надзвичайно багата на синоніми, а особливо Псалтир. Перекладач Псалтиря на грецьку мову, як і пізніші перекладачі з мови грецької, напр. переклад на мову старослов'янську, не брали — або мало брали — на увагу власне цієї такої виразної ознаки Псалтиря, через що переклади виходили бліді й оригіналові не відповідні. Правда, переклад Псалтиря на яку будь мову — справа надзвичайно трудна, бо ж треба конче віддавати його віршований характер та його багатенну синоніміку; радять собі звичайно тим, що глибоко поетичну й високо художню форму віршів-псалмів перекладають... прозою, та ще з грецького перекладу. Власне через це правдивого Псалтиря ми ніколи не мали й не маємо.

Ще на одну річ зверну тут увагу. Метричність давньоєврейського віршу (в псалмах, у Приповідках, в Еклезіясті й ін.) вимагала тільки певного числа слів у вірші, — 3, 4, 5. В єврейським оригіналі — це скрізь додержано, але перекладачі звичайно цього не додержують, бо часто нема змоги віддати єврейське слово одним нашим, — часто доводиться перекладати описово, бо ж ми не маємо такої розвиненої синоніміки, яку бачимо в мові давньоєврейській. Крім цього, в єврейській мові деякі форми в нашій мові мусять мати дві слова, напр. прийсвійний займенник у мові єврейській окремо не вживається, а зрісся з своїм словом, маємо клопіт і з діеприкетниками, бо їх наша мова в більшості не знає. А кожного разу, коли одне єврейське слово перекладаємо кількома нашими, ми сильно порушуємо метрику псалмів-віршів й затираємо їхню гармонійну форму.

2. Друга форма паралелізму — це т. зв. паралелізм антитетичний чи протиставний: думка другого вір-

шу-речення протилежна думці першого. Цього роду паралелізму часто вживається тоді, коли треба, напр., похвалити добре, а зганьбити але, що таке часте в Псалтирі, Приповідках, Еклезіясті й ін. У Псалтирі ця форма дуже часта, напр.:

Ви ганьбите раду убогого,
та Господь охорона йому! 14. 6.

Мій батько та мати моя мене кинули,
Та Господь забирає мене! 27. 10.

Я став багатом як дивовище,
та Ти сильна моя охорона! 71. 7.

Ввечері плач для людини,
а на ráнок — музики. 30. 6.

Свої уста до неба підносять,
а їхній язик по землі походжав. 73. 9.

І роздумував я, щоб піанати оте,
та трудіє воно в óчах моїх! 73. 16.

А то часом такі протиставлення складаються більш як із двох речень:

Його уста гладенькі як масло,
та війна в його серці!

Від оливи м'якіші слова його,
та вони — як мечі! 55. 22.

3. Третя форма паралелізму — синтетичний, — думка першого віршу-речення ступнево доповнюється й розвивається далі. Форми такого наростаючого паралелізму дуже часті в псалмах. Напр.:

В укритті він чатує, як у порості лев,
чатує схопити убогого,
хватає убогого й тягне його в свою сітку.

Припадає, знижається він, —
і впадають убогі в його міцні лапи.

Бажання убогих Ти чувш, о Господи,
серця їхні зміщяєш,
з увагою слухає ухо Твоє,
щоб дати суд сироті та пригніченому,
щоб більше нічим не страшив на землі чоловік.
[10. 9-10, 17-18.]

Бо ось несправедливі натягують лука,
міцно ставлять стрілу свою на тятіву,
щоб у темряві до простосердих стріляти. 11. 2.

Господь моя скеля й твердиня моя,
і Він мій рятівник!
Мій Бог моя скеля, я сховаюся в ній!
Він мій щит, і ріг мойого спасіння,
Він башта моя! 18. 3.

Наростаючий паралелізм буває найрізніших форм, див. пс. 10. 9-10, 13.6, 16. 9, 31. 12, 39. 7, 73. 10, 17, 72. 2. і т. ін. Або ще такого характеру, пс. 22. 15-16:

Я розлитий, немов та вода,
і всі кості мої поділилися,
стало серце мов, немов віск,
розтопилося в шутрі моїм...

Висохла сила моя, як лущиння,
й мій явник приліпивсь до моїх піднебівь,
і в порох смертельний Ти ставиш мене...

4. Різних форм паралелізму дуже багато, і не сида їх тут усі окреслити. Часті ще такі форми, коли дальші члени паралелізму знаходяться до першого в причиновім або наслідковім стосунку. Напр.:

Блаженний хто дбав про вбогого, —
в день нещастя Господь урятує його! 41. 2.

Ці форми також бувають найрізніші:

Не лякайся, коли багатів людина,
коли збільшується слава дому його,
бо вмираючи, не забере він усього,
Його слава не піде за ним! 49. 17-18.

Ось така будова віршів-псалмів. Добре знання цієї будови дав сильну підставу для вияснення змісту окремих їхніх строф чи куплетів. Справа в тому, що єврейський текст Псалтиря дійшов до нас надзвичайно зіпсутий, чому часто доводиться з великим трудом дошукуватися його змісту, — й ось при цьому знання будови куплетів у псалмах став нам у великій пригоді. Напр.

пс. 71. З звичайно читають, як в оригіналі написано:

Направду, Бог добрий для Ізраїля,
Бог — для щиросердих.

Будова показує, що вірш зіпсутий, бо нема синонімічного паралелізму: „Ізраїля“ — „щиросердих“, це хіба не синоніми. Ось тому допускають тут помилку, і замість „le Jisrael“ читають „le jašar El“, цебто „для простих Бог“, і ціла строфа читається вже так:

Направду, Бог добрий для простих,
Бог — для щиросердих!

Або ще приклад. Пс. 20. 10 за єврейським текстом читають так:

Господи, допоможи!

Хай вам Цар відповість у день нашого кликання!

При такому читанні синонімічний паралелізм не порушений. Але грецький текст цього місця дав зовсім інше читання, й порушує паралелізм: „Господи, допоможи цареві, і почуй нас того дня, коли будемо кликати Тебе“, а що це зіпсуте читання, показує відсутність у ньому синонімічного паралелізму. (Кінець буде).

Іван Огієнко.

Назалізація приголосних в українських говірках.

М'яко-піднебінні уподібнення.

М'якопіднебінне уподібнення приголосних або назалізація повстає перед носовими приголосними (м, н) по причині прискороного повороту м'якого піднебіння від замику переходу до носової ями, до свого звичайного положення ще в порі артикуляції попереднього приголосного¹. Уподібнення це в тільки частинне, коли попередній приголосний губний, а коли інший приголосний, тоді цілковите. В першому випадкові маємо зміну носово-губну, а в другому носово-язикову. Явища ці чужі літературній вимові, знані тільки деяким говіркам. По черзі перейдемо коротко кожному з них та вкажемо на їх територіяльне розміщення.

1. Зміна носово-губна.

а) Полука - бн - ≤ мн - знана говіркам лемківським, бойківським, гуцульським.

Приклади.

Лемк.: дромный ≤ дробний = літер. дрібний, потрімний ≤ потрібний, непотрімно ≤ непотрібно, хамник ≤ хабник = корч (Порівн. Верхратський Ів.: Про говор галицьких Лемків, Львів, 1902, ст. 75, і Знадоба до пізнання угорско-руських говорів ЗНТШ. т. XXVII ст. 40).

Бойк.: дрімні ≤ дрібні, дрімняниці < дрібняниці = дрібно заплетені коси, потрімний ≤ потрібний (потрімна річ. Порівн. Свенціцький: І. Бойківський говір села Бітла ЗНТШ. т. CXIV ст. 122, 152 і Rabiej Z.: Dialekt Bojków, Sprawozdanie z czynności i posiedzeń PAU. t. XXXVII Nr. 6, ст. 24).

Гудул.: срімний ≤ срібний, арімний < арібний (арімне полотно. Пор. J. Janów: Z fonetyki gwar huculskich. Symbolae gram. Rozwadowski Vol. II. стор. 227)².

б) Полука - вн - < - мн - і своїм розмі-

¹ Е. Тимченко: Курс історії укр. яз. ст. 65, 81. J. Zilyński: Opis fonetyczny jęz. ukr. ст. 126, 127.

² В мову родяиному селі Млиши пов. Яворів, часто вживане слово дрімний, дрімніській, одначе: арібний, срібний і т. д.

ром сягає трошки дальше. Знають її говірки лемківські, бойківські, гуцульські, т. зв. Долів, Батюків, наддністрянські й подільські. Приклади: Лемк.: коньір, - я < комиір < ковнір (Пор. Верхр.: Говор гал. лемк., ст. 83, 426).

Бойк.: адамну < здавну (Тамтуди лежит адамну стежечка), жомнір < жовнір (Пор. Свенціцький, ор. cit. ст. 139, 141 і Rabiej Z. ор. cit. ст. 24).

Гуцул.: жомн'е(і)р < жовнір, рімнэј, рімн'ете < рівний, рівняти (Пор. Б. Кобилянський: Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття, Укр. Діал. Зб. кн. 1 ст. 36, 80).

Доли: рімний < рівний (рімнов поле), рімно < рівно (Пор. Верх. Ів.: Про говор долівський, ЗНТШ. т. XXXV, ст. 48, 118).

Батюки: дамний, дамно, дамніше < давний..., жомнер, рімний, помняк < повняк (росл. Пор. Верх. Ів.: Говір Батюків, Львів 1912 ст. 27).

Наддністр.: рімно, жомнір, комнір, ремно < ревно, Ромно < Ровно = Рівне (місто) (Пор. J. Janów: Gwara małoguska... ст. 31).

Поділля: зрімняти, сламно < славно, рімний (Пор. Є. Грицак: Говірка села Могильної Гайсинського повіту на Поділлі, ЗНТШ. Т. ХСІХ ст. 327 і К. Голоскевич: Описаніє говора с. Бодачевки Ушицького у. Подольской губерні. Изв'єстія АН. Т. XIV кн. I ст. 118).

Явище це консеквентно зберігає говірка Млинів, нпр.: рімний, рімнити, рамні (= ревно), комнір, жомнір, камний, (камна кушуля), мнук = внук, кімний = ківний (кімна курова) і т. д.

2. Зміна носово-язикова.

а) Зміна полуки приголосних $дн^3 < нн < н$ подібно, як попередні, виступає головню в говірках лемківських, бойківських, гуцульських і наддністрянських та сягає території поза межі української мови. Знають її говори словацькі, польські.

³ В полуках — $дн$ — $тн$ — $кн$ — маємо носовий розрив т. зв. Faulkal-, Nasal-, Velar-explosion, то значить, що по розриві замку м'якого піднебія повітряна струя пливе носом, а не ротом (Пор. Jespersen O.: Phonetische Grundfragen, Leipzig u. Berlin 1904 JS 118).

Приклади. Лемк.: зйінниця < зйидниця (пчола, що кусає другі бджоли), ланний < ладний (ланна дівка), гінний < гідний, доннеска < до днеска, паранний = парадний (паранный конь), паранник < парадник, паранниця < парядниця, насанниця < насадниця (часть воза), челянник < челядник, полунне < полудне, голонний, зголонніти, голонниця (< голодний...), пунняти < подняти, півнєсти < під..., чюнний < чудний, чюнно < чудно, паскунний < паскудний, бінний < бідний, жанный < жадний, енно < едно, холонний < холодний, поренний < поредний.

Бойків.: боннар < боднар, бінны < бідний, чунны < чудний, енно < едно, ланно < ладно, три нни < дни, найгінніші люди < найгід..., стуння < студня, до Віння < ...Відня, рінны < рідний, челянник < челядник, поперениця < попередниця, сотрунник < сотрудник, поряно < порядно, колянники < колядники, віннього < від нього, вигінне < вигідне, трунно < трудно, Ністер < Дністер (Пор. Свенціцький, ор. cit. ст. 122. Огоновський: Studien, 87. Рабій: ор. cit. ст. 19, 20, 23, 24).

Гуцул.: бінна < бідна, ланне < ладне, слінне < слідне, гонні < годні, рінна < рідна, оннако < однако, поренна < поредна = літ. порядна, ннувати < днувати, перенний < передний, лагінний < лагідний, вонно < водно, оннаково < однаково, ннена < днена = літ. днина, винно сы < видно..., сегоньнва < сьогодні, заня < задня, схиннева < схиднева = літ. східня, два нни < два дни і т. п. (Пор. Кобилянський, Янів, тв. цит.).

б) Зміна полуки приголосних $лн < нн > н$ знана, подібно як всі попередні, говорам лемківським, бойківським і гуцульським: Приклади: Лемк.: конопенник < конопельник, пинний < пильний (пинна робота), менник < мельник, пранник, пральник < пральник... Бойк. (спорадичне): ворожинник < ворожильник, невінни < ...вільно, Інник < Ільник (село). Гуцуль.: теменний < темельний (= величезний), менник < мельник, ретенний < ретельний, жовкінниця < жовтілиця і т. п. (тв. цит.).

в) Зміну групи $гн < нн < н$ знає тіль-

ки одне слово: панність < пагність (= ніхоть), що виступає в говорі Долів і Замішанців.

Як бачимо, явище уносівлення (назалязації) приголосних простірно обмежується до говорів лемківських, гуцульських, бойківських, придністрянських, деколи т. зв. Долів, Батюків і Поділля. Хронології цієї зміни на разі не можна подати⁴. Можливо, що колись у майбут-

⁴ В кожному разі вона досить пізня, коли вже не встига огорнути цілого українського язикового світу.

ньому, по дослідженні мови пам'ятників, які походять із цих околиць, удасться бодай приблизно подати час цього уподібнення та через це внесеться до нашої історичної діалектології неабияку цінність. Наприкінці згадаю, що одночасно на цій території стрічаємо явище зовсім протилежне, а саме відносівлення (деналязації) приголосних у їх групах, наприклад: повідна < повинна, тевний < темний і т. п. Про це іншим разом.

Львів.

Іван Ковалик.

Історичний підклад різних назв території України та її корінного населення.

II.¹

Нарешті, назви „Малая Россія“ чи „Малороссія“ — це відміни „Малая Русь“; усі ці імена починають зустрічатися в різних документах із кінця XVI стол., й особливо від часу прилучення України до Московщини².

а) Так ось у чолобитні Львівського православного братства Московському Цареві Федорові Івановичеві (1592) згадується Митрополит Діонисій „екзарх Великія и Малыя Россіи“.

б) Цар Олексій Михайлович титулується в грамотах з 1654 р.: „Отъ Царя и Великого Князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя Россіи Самодержца“.

в) У промові на Переяславській Раді (1654) Гетьман Богдан Хмельницький, вихвалюючи „Великія Россіи Царя Восточного“, каже: „Той то Великій Цар Христіанскій, сжалившись надъ нестерпимымъ озлобленіемъ православныхъ церкве въ нашей Малой Россіи, шести-

¹ Див. РМ 1937 р. ч. 12 ст. 451-458. Друкуємо цю статтю тільки як сиротий матеріал для історії назв нашого народу. Редакція.

² Акты, относящиеся къ исторіи Западной Россіи. Т. IV, ст. 47-49 і 151-152. Собрание государственныхъ грамотъ и договоровъ, хранящихся въ государственной коллегіи иностранныхъ дѣлъ, Москва, 1822. Ч. III, ст. 494-495, 500 і 501. Ч. IV, ст. 150-152. Акты, собранные въ библіотекахъ и архивахъ Россійской Имперіи археографической экспедиціей Императорской Академіи Наукъ. СПб. 1836, т. IV. „Возрожденіе“, Парижъ, ч. 598. 1927.

лѣтнихъ нашихъ моленій безпрестанныхъ не презрѣвши...“

г) У листі Цареві Олексієві Михайловичеві Гетьман Богдан (1654), доносячи про зложення присяги на вірність, титулує: „Государю Царю и Великому Князю Алексѣю Михайловичу всея Великія и Малыя Руси Самодержцу“.

г) Генеральний Писар Виговський у своїй промові на Переяславській Раді (1654) також казав: „Якоже древле при великомъ князѣ Владимірѣ, такъ же и нынѣ сродникъ ихъ Великій Царь и Великій Князь, Алексѣй Михайловичъ, всея Русіи Самодержецъ, призриль на свою государеву вотчину Кіевъ и на Малую Русь милостью своею...“

д) У листі гетьмана Богдана до Московського Патріарха Никона (1657) видно, що Митрополит Київський носить титул: „Кіевскій, Галицкій и всея Малыя Россіи“.

е) У грамоті ближньому бояринові Василеві Бутурлинові (1654) Цар Олексій Михайлович, висловлюючи йому подяку за запряження Гетьмана Богдана з Військом Запорізькими, між іншим пише: „... а послѣ того и Великія княжества Кіевское и Черниговское и всю Малую Русь подъ нашу Государскую высокую руку принялъ же...“

е) В універсалі Гетьмана Івана Брюховецького до мешканців Задніпров'я (1665) говориться: „...наша Украина, Малая Россія...“

ж) Юрій-Гедсон Хмельницький в одному з своїх універсалів (1678) титулує себе: „Князь Сармацкій, Малої Россіи и Украины, и вождь войска Запорозского...“

з) У донесенні Гетьмана Івана Самойловича (1684) Московським Царям Іванові й Петрові Олексійовичам, з приводу з'їзду московських і польських послів для заключення миру, говорить між іншим про оселі й села, „какіє къ полкамъ Черниговскому и Стародубскому належать, какъ за гетьманомъ прежде нашего владѣнія бывшихъ, такъ уже и при насъ къ Малороссіи належали...“, а далі пояснюються мотиви захоплення поляками цих українських сел, „чтобы, когда ни всть, черезъ него Малую Россію всю, что не дай Богъ, привели въ мятежь“.

і) На військовій печатці Гетьмана Івана Мазепи був підпис: „Печ. Малой Россіи Войска Его Царского Пресвѣтлого Величества Запорозкого“.

Таким же чином у грамотах, універсалах та інших історичних документах можна перекопатися щодо вживання різних відтінків слів: „Україна“, „Малая Россія“ або „Малороссія“³.

До цього відносяться, наприклад, вислови: „Малороссійскіє города“, „малороссійскій край“, „жители малороссійскихъ городовъ“, „малороссіяне“, „малороссійскіє жители“, „народъ малороссійской“, „города украинные“, „украинные замки“, „украинская земля“, „жителей украинскихъ“ і т. д.

Те саме слід сказати про деякі титули. Так, наприклад, Митрополит Гедсон підписується в акті про обрання Гетьмана Івана Мазепи: „Митрополить Кѣвски, Галицки, Малороссейски. рукою власною.“ Юрій-Гедсон Хмельницький підписується в своєму універсалі „звышь именованный князь Малороссійскій“.

³ Собрание государственныхъ грамотъ и договоровъ, хранящихся въ государственной коллегіи иностранныхъ дѣлъ. Ч. IV, ст. 552-560. Акты, относящіеся къ исторіи Западной Россіи. Т. V, ст. 151-152. Дополненія къ актамъ историческимъ, собраннымъ архивной комиссіей. 1889. Т. XI, ст. 16, 17 і 19.

Одначе при уважному дослідженні всіх згаданих історичних документів, а також творів народньої поезії, доведеться зробити висновок, що племінною назвою були й слова „руссійскій“ або „малороссійскій“⁴.

Так ось у звідомленні про побачення Богдана Хмельницького з польськими комісарами один з останніх наводить слова Гетьмана: „Визволю з польської неволі руський народ увесь!“

В універсалі Гетьмана Богдана до мешканців України (1648) стоїть: „...пишемъ до васъ сей универсалъ, черезъ котрый зазываемъ васъ всѣхъ Малороссіянь“.

У документах із часу Гетьмана Івана Виговського (Гадяцька Комісія 1863 р.) досить часто зустрічаються вислови: „гетманъ войскъ русскихъ“, „вельможного гетмана русскаго“, „войска русскіє запорожскіє“, „вельможный гетманъ Княжества Русскаго“, „на булаву великую Русскую“ й т. д.

Гетьман Іван Мазепа в своїх листах Полковникові Новіцькому з відомостями про перебування в Москві пише про „народъ малороссійскій“. Також і в своїй грамоті до Стародубського Полковника Скоропадського, де подано причини переходу Івана Мазепи до Карла XII, говорить, що московський уряд хоче „весь малороссійскій народъ подвергнуть вѣчному рабству“.

У реєстрі мавтку Семена Палія виступав яскраво національна назва „руссійскій“ для населення України в протиположність до населення Московщини: „Образовъ осмь Московскихъ оправнихъ, а неоправнихъ же и нашихъ Русскихъ пятадцять“.

Петрик Іваненко закликає до повстання „народъ малороссійскій“.

Далі можна відмітити, що в одній із

⁴ Н. Костомаровъ: Русская исторія. Т. II, ст. 248-250, 283, 276 і 279. М. Грушевський: Люстрована історія України. 1921, ст. 303, 370 і 377. Акты, относящіеся къ исторіи Западной Россіи. Т. III, ст. 239. Т. V, ст. 224-227. М. Коляловичъ: Документы, объясняющіе исторію западно-русскаго края и его отношенія къ Россіи и Польшѣ. СПб. 1865, ст. 314. Этнографическій сборникъ, издаваемый Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. 1853. I, ст. 332.

пісень у честь Гетьмана Богдана Хмельницького згадується „Україна“, як назва батьківщини, і „руські“, як своя племінна назва:

... Прошу вас, добре дбайте,
Руський: Отче наш читайте!
На славу Україну прибувайте!..“

Усі наведені різні цитати вияснюють широке вживання слів „руський“ і „малоросійський“, як племінної назви. А в Галичині на початку ХІХ стол., як пише М. Грушевський, „місцеву українську мову все називано руською по старій традиції“. Той самий український історик, описуючи „собор руських учених“ восени 1848 р. в Галичині, на якому вивчано необхідність мати одну граматику та один правопис „для всего руського народу в Австрії й Росії“, додає своє пояснення, що „руським далі називали тут свій український народ і мову“⁵.

Як видно, й у Галичині, у всякому разі до середини минулого століття, серед місцевої інтелігенції була частина стара назва. Сам Галицький Митрополит іще в 1901 р. звертався до своєї пастви: „До інтелігенції руської“, а в 1912 р. вдруге: „Памятка для руських

⁵ М. Грушевський: Ілюстрована історія України. 1921, ст. 481 і 501. С. Велічко: Лѣтопись событій Юго-Западной Россіи съ XVII в. 1720. Т. IV. Изд. 1864. Ст. 85-100 і 123.

робітників в Німеччині, Франції, Канаді, Бразилії..“

Відміни старих назв „український народ“, „українці“, „українська мова“ починають усе більше стрічатися з ХІХ стол. у різних науково-літературних працях, а до того часу їх вживалося нечасто. Ось так в історичній пісні про полонення Волинянки татарами говориться:

... Через мене татари йдуть,
Шабельками голови тнуть,
Везут мене Волиночку,
Молодую Вкраїночку..“

Гетьман Пилип Орлик у листі до Запорожців (1734) пише: „Поблажала вправду Москва з початку всему нашому народу Украинскому..“⁶

Таким чином не можна заперечувати, що всі ці назви: „Русь“, „Мала Русь“, „Мала Росія“, „Малоросія“ й „Україна“ мають своє історичне обґрунтування, при чому слово „Україна“, як зв'язане з героїчною добою національно-релігійної нашої боротьби, найбільш увійшло в народню самосвідомість.

Берлін. В. Дашкевич-Горбацький,
Генерал Генерального Штабу.

⁶ Г. Данилевскій: Украинская старина. 1901. Т. 2, ст. 25. В. Антонович і М. Драгомановъ: Историческія пѣсни Малорусскаго народа, 1874. Т. I, ст. 84. Скальковскій: Филиппъ Орликъ и Запорожцы („Кіевская Старина“, квітень, 1882, ст. 112).

Чотири поєми Лесі Українки.

II. Про велета.

(К а з к а)¹.

Давно, в дитячий² любий вік,
В далекім ріднім країю
Я чула казку. Чула раз,
А й досі пам'ятаю.
Мені її розповідав
Малій сільській хлопчина
Без тенденційної мети,
Бо він же був дитина³.
Ні, він розказував її
З простою святою

(Я може помилку роблю,
Що казку в рими строю).
Ми з ним сиділи у садку
Вечірньою порою,
В той час, як захід розпалив
Пожежу за горою.
Вечірній вітер турбував
Стареньку нашу грушу,
І щось таємне і жаске⁴
Нам заглядало в душу.
Усе лякало нас: трава,
Що тихо майоріла⁵,

¹ Ціла ця поєма написана ямбом (о —) так:

о — о — о — о —
о — о — о — о

² Дитячий, а не діточий.

³ А не: був дитиною.

⁴ Жаский — страшний. ⁵ Майоріла — гоїдалась, виділяла, боввапіла, мріла.

І гаю дальнього стіна,
 Що в заході горіла, —
 Та навіть в груші тій старій
 Ми певности не мали, —
 Хто знав, про що її гілкі
 „На мигах“ промовляли?
 А найстрашніші нам були
 Оті стрункі тополі,
 Що вшикувалися в ряди —
 Запевне, з злої волі.
 Бо все те, запевняв Лаврін
 (Так приятель мій звався),
 Зросло на велеті⁶ тому,
 Що з Богом позмагався.
 Той велет сильний був колись
 Не тілом лиш, а духом,
 Всі людські пута й кайдани
 Зривав єдиним рухом.
 Його збороти не могла
 Ніяка міць ворожа,
 Поки на його не прийшла
 Таємна кара Божа.
 Чим велет Бога прогнівив,
 Того Лаврін не відав.
 Питала потім я й старих,
 Та жоден не повідав.
 Не встрілив велета Господь
 Своім ясним перуном,
 А тільки сном його накрив,
 Немов м'якеньким руном.
 Сон, кажуть, Божа благодать, —
 Ні, часом⁷ кара Божа!
 Спіткала велетня у сні
 Пригодонька негожа.
 Ліг велет, думав — на часок,
 Та й спить уже століття,
 Землею заснітійвся⁸ весь
 І марить про страхіття.
 Бо скористали вороги
 З його важкої млости,

⁶) Велет — назва давнього народу; віддавна пишеться велет, велетень, а не велит, велитень; див. РМ 1934 р. ч. 3 ст. 116.

⁷) Вимовляємо: час — часу, ніколи місцево: часу. ⁸) Заснітійти — засипати.

Базкарно точать з нього кров
 І трощать білі кості.
 Вже оснували тіло все
 Залізними дротами,
 Припали до глибоких ран
 Неситими ротами.
 Не раз до серця глибиній
 Сягають хижі руки,
 А велет спить камінним сном,
 Хоч терпить люті муки.
 Часами бблізно у сні
 Наморщить густо брови, —
 Тоді стинаються⁹, шумлять
 Гаї, ліси, діброви.
 Як дошкуліть несвітський біль,
 Він тріхи ворухнется,
 По тілу корчі пробіжать,
 Уся земля здригнеться.
 Та не бояться вороги,
 Гадають: „Ет, примара!“...
 Але ущухне Божий гнів,
 Минеться Божа кара!..
 І встане велетень тоді,
 Розправить руки грізні,
 І вмить розірве на собі
 Усі дроті залізні!..
 Все, що наліпло на йому,
 Одразу стане руба“...
 Хлоп'я спинилося. Нам обом
 Волосся стало дуба.
 „Коли ж він встане?“ тремтячі.
 Спитала я хлопчину.
 — „За рік, сторік, чи за безрік,
 А може й цю хвилину“...
 Тут раптом вітер налетів
 І дєрева здригнули,
 Ми, як сполохані пташкі,
 До хати враз майнули...
 Кохана стороно моя!
 Далекий рідний краю!
 Що раз згадаю я тебе,
 То й казку цю згадаю!..

Бгипет. Гелуаш. 5.II. 1913. Л. Українка.

⁹) Стинатися — боротися, сточити боротьбу.

Троянда з колючками.

Колись.

Закучерявиться колись наш мертвий гай,
 Весняно-запахні його укринуть квіти,
 І усміхнеться сонцю вільний край, —
 Новім життям зачне щасливий жити.

У сьайві ранішнім палкий юнак-орач
 Розрив бур'яном укриті перелоги,
 А вслід за ним розважливий сіяч
 У землю кине зерна перемоги.

Поблідне в спогадах тяжких змагань
 [доба,
 В народній глибині зростуть потужні
 [сили...
 І словом вдячності веселая юрба
 Оздобить наші тихії могили!
 Борис Лисянський.

Ой, взяло, взяло...

Ой, взяло, взяло сина та ГПУ лютеє,
 Повезло взимі хворого та й роззу-
 [того!
 „Ой, куди, куди везете синочка стар-
 [шого?
 Він же, голуб мій, він ласкавий мій, най
 [кращий...
 Кого ж він убив, обікрав кого, коміса-
 рочку?
 Ой найтихший мій, наймудріший був, мій
 [Степаночку!
 Все читав-читав книги мудрі він, читав
 [ночами,
 А як день встає, — він встає й полем
 [все клопочеться...
 Не багацький син, не багацька й я; слі-
 [па стала,
 На поденщині, на гіркій отій сила в'яла..
 Де ж ти, де, мій Степаночку, де обер-
 [таєшся?
 Словом добрим із Сибіру не обзива-
 [єшся?
 Твоя мати сліпа ходить з торбою, сї-
 [ночку,
 Хоче мати почуть тебе хоч на хвили-
 [ночку“...
 Не несуть, нема ж листа бабі, листа
 [любого,
 Бо в Сибіру вже син закопаний біля дуба!..
 Мир. Ічнянський.

Молитва.

О, Боже мій незміряних просторів,
 Молюсь Тобі, злидений митар:
 Не дай сконатъ безцільно в зморі,
 А дай великих днів дожити!
 Не дай пропасти на чужині
 А ген в святих степах Дніпрових,
 Де ллються сльози материнні
 В жорстокій муці та оковах.
 О дай зо сцени життєвої,
 Зійти, як лицар, незбагнуто,
 Цілим еством віддатись бою
 За край, століттями закутий!
 Дай силу, мужність і відвагу,
 Скріпи мої юнацькі скрані,
 Вдихни у душу помсти спрагу,
 Щоб покаратъ за гріх тиранів!
 О дай почути дзвін Софії,
 Вільних пісень грімкі хорали,
 Й тоді померти незжалію
 Борцем за правду й волю, — амінь.
 Драгово 3 липня 1936. М. Рішко.

Забуття.

Забуті палкії кохання,
 Погасли на серці огні,
 Замовкли, як струни, бажання,
 Затихли в нерівній борні...
 Гадаю один в пізню пору:
 Отак промайнуло життя,
 Як блискавка, хвиля на морі,
 В шляху, де нема вороття...
 Л. Г.

Рідномовні замітки.

Тмуторокань. Л. Бендефі в своїй статті, про яку я писав (див. РМ. ч. 62 ст. 83), подає пояснення назви старо-української волости „Тмуторокань“. Це сполука слів Тамап-Тагкан. Перше слово тюркське й означає чин або шляхетську гідність, а Тагкан — це ім'я особи. Проф. Ів. П'янькович.

Нижанківський. Походить це слово від „низ“, „нижній“. В Галичині багато гірських осель, що

мають назви „Нижні“..., або „Долішні“..., напр.: Синевідсько Нижнє на Бойківщині. В Перемищині є навіть село „Нижанковичі“. Отже ясно, що й прізвище композитора правильно буде Нижанківський; хто зна, може його предки-шляхта (а він — шляхтич) і походили з тих самих Нижанкович. Форма Нижанковський — це положіам. Д-р З. Лисько.

Оратор — ораторь. В Великій Україні за час

революції, коли різні „оратори“ просто жити не давали, селяни казали на них „оратель“ (а російського: орать — кричати, а „оратель“ — це крикун). Цей витвір народної етимології знаходимо в новій збірці оповідань Л. Мосенда: „Людина покірн“ 1937 р. на ст. 35: Приїхав черговий „оратель“. І. Огієнко.

Яснєць (з яснєцю, яснєцєм) — так у с. Звертів Жовківського повіту) звуть перший гладенський лід. Д. Щерблицький.

Із словного запасу села Воскресінець на Покутті. 1) Катран — шмат. 2) Поэна („паробив позн“) — халепа, нещасливий випадок. 3) Леґейда — ледар, волоцюга. 4) Лапсардак — згрідлива назва для міщуків, а головню урядників, що живуть з селянина, здираючи з нього сердак (світину з грубого домашнього сукна). 5) Копилця — покритка, вулична дівчина, частіше: дівчина з неправого ложа. — Цікаве, що до пса селяни ніколи не вживають українських, але тільки чужомовних слів. До інших домашніх звірят приговорюють тільки рідною мовою. П. Кривоносько.

Новий переклад Нового Заповіту. Проф. Ів. Огієнко закінчив уже переклад цілого Нового Заповіту. Переклад цей видає Бритійське Біблійне Т-во. До Нового Заповіту доданий буде й переклад Псалтиря, зроблений з давньовірської мови. Книжка вийде друком восени цього року.

„Огляд чеського мовознавства за рр. 1926 — 1932“ вмістила в ч.ч.: 4, 10 та 11 за 1937 р. „Наша Культура“. Проф. Іван Огієнко присвячує в ній у своїх 19 замітках увагу працям проф. Ольдржіха Гуера, проф. Фр. Травнічка, проф. Мілоша Вайнгарта, проф. Вацлава Вондрака, проф. Б. Гавранка, Й. Курца, С. Петіри, В. Фляйшганса та інш. В жарисах відомого українського вченого обговорено ряд актуальних питань чеської філології, які підносили згадавши чеські вчені. Своїм оглядом проф. Іван Огієнко дуже прислужився й у уязкому колу українських спеціалістів, якому подав перегляд заслуженої праці визначних представників чеської культури, так українському народові цим своїм новим вкладом у зміцнення чесько-українських взаємин. („Український Тиждень“ ч. 2 за 1938 р., Прага).

Повстання азбуки й літературної мови в Слов'ян.

У празькій тижневику „Український Тиждень“ ч. 14 за 3 квітня 1938 р. читаємо: „Відомий український мовознавець проф. д-р Іван Огієнко видав велику монографію (300 стр.), присвячену питання „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“. Вийшла як тт. 1-2 його ж „Бібліотеки українознавства“. Книжка ця повстала, як підручник для слухачів п. проф. в Варшавським Університеті в рр. 1925-32, де він викладав церковно-слов'янську мову й палеографію. Книжка вийшла 1927 р. як літографований підручник, а тепер, зміненна та доповнена й перероблена, вийшла знову вже звичайним друком.

Про велику цінність її для загальної славистики не може бути сумніву, тим більше, що вона має бути спробою всебічного підсумку дотихчасової праці в цій царині славистики.

Книжка подає чимало ілюстрацій на окремих таблицях і в тексті. Зміст її обіймає такі роз-

діли: I. Історія алфавіту давніх народів. II. Слов'янське письмо перед Костянтином. III. Руни. IV. Карбування. V. Старослов'янська книжкова термінологія. VI. „Руське“ письмо й „руські“ переклади перед Костянтином. VII. Костянтин упорядкував слов'янам азбуку. VIII. Історія глаголиці. IX. Кирилиця. X. Оповідання ченця Хороброго про писемство слов'янські. XI. Повстання слов'янської літературної мови.

В першій черзі ця спеціальна розвідка цікава філологам, але вона зовсім приступна найширшим кругам українського громадянства та вводить їх у сферу тих філологічних знань, без яких неможливо глибше засвоїти історію української мови.

Великою заслугою автора є й те, що він подає до кожного розділу велику бібліографію, що дає можливість ще ближче пізнати питання, зв'язані з темою“.

Випишуйте цю книжку від Адмін. „Рідної Мови“!

Дописи Прихильників рідної мови.

Літургія в перекладі Варшавського Наукового Інституту. Послаю Вам назад співи на Літургії після деякого виправлення. Текста я мало змінив, бо Ваш текст таки ліпший, як цілої Комісії. Візьмім, наприклад „Яко да Царя“, — Варшавський Інститут перекладає так: „Піднімімо ж ми Царя всіх, що Його... Ангельські чини несуть повидимо“. Нащо ж ми маємо Царя підносити, коли Його анголи вже несуть? 24.III. 1938. Чернівці. Іполіт Омеляський.

Р. S. Див. ч. 64 РМ ст. 187-190: „Багатомовна ковфиската“.

Чужинці про „Нашу Культуру“. „Наша Культура“, варшавський місячник україн-

ського проф. д-ра Ів. Огієнка, про якого ми реферували в „Sl. Pr. XXVII, ст. 395, з кінцем 1937 р. перестала виходити з матеріальних причин. Її три річники багатим своїм змістом завжди будуть приносити честь офірному (obětavému) видавцеві. P. Slovanský Přehled“ 1938. III. 127.

Не падайте на душі! Щиро „Дякую!“ заслаю Вам за цінну прислугу для мене на протязі кількох років, що регулярно посилали мені „Рідну Мову“. Багато скористав я й навчився, читаючи Вашого журналу. Читають його в мене й інші, що самі не мають змоги передпечатати. Бажаю Вам довгих літ щирої праці, хоч вона часом і нецінена. Та не падайте на душі! Така

доля, мабуть, усіх пророків та працівників. При всіх труднощах та розчаруваннях все ж таки знайдуться й ті, що оцінять... Нехай Бог пошле Вам успіху в праці об'єднання розпорошеного великого українського народу. Будьте мужні й не здавайте позицій, а „Рідна Мова“ стане великим журналом і знайде кожного сина Великої України в цілому світі. 1.III. 1938. Winnipeg. о. Н. А. Шельпук.

Голос учителя про „Р. М.“ Коли одержав я перше число Вашого цінного журналу „Рідна Мова“, то дуже втішився, що й підкарпатське свідоме українське вчительство буде мати змогу навчитися гарної, чистої, милозвучної, всеукраїнської літературної мови. Українське вчительство може бути горде, що має такий цінний журнал. Ваш журнал „Р. М.“ не тільки вчить рідної мови, але теж виховує любов і пошану до рідної мови. Шафарик писав: „Із ступня любови до рідної мови пізнаємо моральний і духовний щабель народу“. З Вашого журналу дуже-дуже багато навчився. Бажаю Вам кріпкого здоров'я й витривалости для дальшої праці на явилі рідної мови. 26.III. 1938. Зел. Бичків. Учит. О. Коперльос.

Вражда мене вістка, що багато передплат-

ників залягають із платою за обидва журнали. Це сумно. Виходить, — можна читати, отримувати журналу два-три роки й не платити... Це вже просто забути за честь і за людяність... 14.II. 1938. Regina, Sask. Іван Федорович.

Даруйте, що не придівав „Рідній Мові“ передплатника. Це тому, що я дуже вважаю, щоб новий передплатник не став післяплатник, або й неплатник після. Але буду старатися придбати декого. Бажаю Вам ще багато літ навчати наш народ рідної мови, як це Ви робили дотепер. 15.III. 1938. Фортіп, Манітоба. Дмитро Бейко.

„Рідну Мову“ зберігатиму й своїм дітям. Через те, що плачу за журнал із малим опізненням, накладаю на себе один долар кари, який прошу прийняти на пресовий фонд „РМ.“ Я не маю змоги набути ширшої освіти, — я скінчив тільки народню школу, — а тому „РМ.“ стала мені в великій пригоді. Усі річники „РМ.“ зберігатиму своїм дітям, щоб і вони могли користати тут у прибраїй батьківщині з того великого багатства нашої мови, що предки наші виплекали на протязі віків. 29.I. 1938. Вегревіл, Канада. Вас. Зарубій.

Від Адміністрації.

Складня української мови. Закінчується друком і разом із наступним 6 (66-м) числом „Рідної Мови“ буде розіслана всім передплатникам нашого журналу нова праця проф. Ів. Огієнка: Складня української мови, ч. II. Ця книжка понад 200 сторінок друку присвячена вивченню головних і посполувальних членів речення, має багато практичного матеріалу й переповнена прикладами в найкращих джерел української мови. До книжки додані речеві покажчики, що допомагають скоріше знайти потрібне в книжці. Статті цієї книжки розкидані були в двох останніх річниках „Рідної Мови“, а тут вони зведені в окрему книжку.

„Наймичка“, поема Тараса Шевченка, в мов-

ними поясненнями проф. Ів. Огієнка для вивчення української літературної мови. 1938 р. 32 ст. Ціна 30 гр. При наступному 6 (66) числі „Рідної Мови“ розсилається всім нашим передплатникам.

На фонд „Рідної Мови“ прислали: В. Євфимчук 6'50 зл., Т. Тарасюк 1'50 зл. Сердечно дякуємо!

Випишіть „Нашу Культуру“ за роки 1935-1936-1937, книжки 1-32. Дано сотні статей в українознавстві.

Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян, праця проф. Ів. Огієнка, 300 ст., ціна 3'50 зл., розіслана була всім нашим передплатникам. Просимо прислати належність!

Поширюйте „Рідну Мову“ серед своїх знайомих!

ЗМІСТ 5-го (65) ЧИСЛА „РІДНОЇ МОВИ“: *І. Огієнко*: Складня української мови, ч. III: Речення й його будова, 1. Словосполучення: 1. Парування слів у реченні, 2. Згода слів у реченні, 3. Головні типи згоди. *М-р В. Барагура*: Ідея й форма літературного твору. *І. Огієнко*: Давньовврейська поезія. *М-р І. Ковалик*: Навалізація приголосних в українських говірках. *Ген. В. Дашкевич-Горбацький*: Історичний підклад різних назв територій України та її корінного населення. *Л. Українка*: Про велета, казка. *Б. Лисянський*: Колись. *М. Ічмянський*: О, взяло, взяло. *М. Рішко*: Молитва. *Л. Г. Забуття*. *Проф. І. Панькевич, проф. З. Лисько, Д. Щербіцький, проф. П. Кривоносок*: Рідномовні замітки. „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян“ *І. Огієнка*. Дописи Прихильників Рідної Мови. Від Адміністрації. — Адреса „Рідної Мови“: Wąsławka IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., чвертьрічна 1.60 зл.; за границею в Європі 8 зл., поза Європою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідну Мову“ від 1 числа: Річник 1 (без 2 і 3 чисел) 5.00 зл.; річники II, III, IV і V по 6.00 зл., опрашений II і III по 7.50 зл.; в Європі по 10 зл., поза Європою по 2.35 дол. річник опрашений. Комто чекове П. К. О. ч. 27.110.